

22 november **Christus Koning**

Lezingen: Dan. 7,13-14; Ps. 93; Apok. 1,5-8; Joh. 18,33b-37 (B-jaar)

Inleiding

Daniël 7,13-14

Het tweede deel van het boek Daniël (Dan. 7–12) beschrijft de visioenen van Daniël (de betekenis van zijn naam is ‘mijn rechter is God’) over het verloop van de geschiedenis, vanaf de val van het Nieuw-Babylonische rijk tot aan de opstand van de Makkabeeën tegen de Griekse overheersers. In Daniël 7 verschijnen vier dieren op het toneel die op symbolische wijze de grote wereldrijken van die tijd voorstellen: het Nieuw-Babylonische rijk, het rijk van de Meden, van de Perzen en het Griekse rijk (in Apok. 13,1-8 zijn deze dieren samengebond tot één beest, als symbool van het ultieme kwaad). Te midden van al het tumult en het geweld waarmee die rijken hun macht uitoefenen, verschijnt in Daniël 7,13v ‘iemand als een mensenzoon’. Het is een hemelse figuur, want hij komt ‘met de wolken van de hemel’. Hij wordt gebracht voor de ‘oude wijze’ op de troon – beeld voor God – en hem worden heerschappij, eer en koningschap gegeven. In het vervolg van Daniël 7 lezen we dat deze hemelse figuur geïdentificeerd wordt met de martelaren op aarde. Aan hem is een universele heerschappij (alle volken, naties en talen dienen hem) en een altijddurend, onverwoestbaar koningschap. Zonder geweld te gebruiken maakt deze messiaanse figuur een einde aan de antigoddelijke macht van de grote mogendheden van de aarde.

Johannes 18,33b-37

Het thema ‘koningschap’ loopt door het hele Johannesevangelie heen en wel langs twee betekenislijnen. In het proces voor Pilatus (Joh. 18,28–19,16) komen deze lijnen samen en in de passage die vandaag gelezen wordt kruisen ze elkaar. De eerste betekenislijn is voor te stellen als een horizontale lijn en loopt parallel met het ‘koningschap van deze wereld’ (18,36). De manier waarop Pilatus denkt over koningschap, wordt door deze lijn gerepresenteerd. De tweede betekenislijn wordt bepaald door verticaliteit (‘van boven’). Deze lijn laat de verbondenheid zien tussen Jezus’ koningschap en Gods koninkrijk. Het feit dat macht ‘van boven’ wordt gegeven (Joh. 19,11) sluit bij deze verbondenheid aan. Jezus vertegenwoordigt een werkelijkheid die van een andere orde is dan de gewone, concrete werkelijkheid, maar die daarop niettemin invloed uitoefent. Jezus belichaamt het koningschap dat van God afkomstig is en stelt zo de geweldloze macht van goddelijke heerschappij present in een wereld die macht opvat als dominantie van de een over de ander.

Wanneer Pilatus vraagt: ‘Bent u de koning van de Joden?’ stelt Jezus meteen een vraag naar de manier waarop Pilatus deze titel opvat: puur politiek, een interpretatie die uit Pilatus zelf voortkomt (‘Zegt u dat uit uzelf?’) of vermengd met joodsreligieuze ideeën over koningschap (‘of hebben anderen over mij gesproken?’). Pilatus wijst de laatste invulling ogenblikkelijk van de hand: ‘Ik ben toch geen Jood?’ Hij volgt zijn eigen visie op koningschap: een lijnrechte horizontale visie.

Al eerder in Johannes kwam de horizontale opvatting over koningschap aan de orde. In 6,15 trekt Jezus zich na het broodteken in de bergen terug, omdat hij weet dat de mensen zullen komen en hem met geweld zullen meenemen (letterlijk: ‘roven’) om hem koning te maken. Wat voor soort koningschap is bedoeld, wanneer het woord ‘roven’ ermee in verband wordt gebracht? Alleen in 10,12.28v komt dit werkwoord verder nog voor in Johannes. In

deze context gaat het om de wolf die de schapen rooft wanneer een huurling deze hoedt in plaats van de echte herder, die Jezus is. Daarnaast gaat het om de onmogelijkheid dat iemand de schapen van Jezus zou kunnen ontrukken aan Jezus en de Vader. Wie Jezus wil 'roven' om hem tot koning te maken, heeft dus een ander soort koningschap op het oog dan Jezus zelf. Welk soort koningschap Jezus bedoelt, laat hij duidelijk zien door gezeten op een ezelsveulen Jeruzalem binnen te rijden (Joh. 12,12-16). Het is geen triomfalistisch maar een dienstbaar koningschap.

'Dus koning bent u wel?' vraagt Pilatus aan Jezus (18,37). 'U zegt het: koning ben ik', antwoordt Jezus daarop. Jezus bevestigt dus dat hij koning is (in de synoptische versies – 'U zegt het' – lijkt Jezus de woorden van Pilatus voor diens rekening te laten). 'Daartoe ben ik geboren en daartoe ben ik naar de wereld gekomen, opdat ik zou getuigen van de waarheid; ieder die uit de waarheid is, luistert naar mijn stem.' In Johannes 18,36-37 is een verwijzing naar Johannes 3 te zien. De woorden 'geboren worden', 'komen' en 'koninkrijk' die in het gesprek van Jezus met Nikodemus (3,1-13) een belangrijke rol spelen komen ook hier voor, met het verschil dat het in Johannes 3 gaat over Gods koninkrijk en hier over Jezus' koningschap. De overeenkomst is de verticale gerichtheid. Jezus' koningschap (drie keer in 18,36) staat in dienst van Gods koninkrijk.

Pilatus kan de essentie van Jezus' boodschap niet vatten, getuige zijn legendarisch geworden vraag: 'Wat is waarheid?' (18,38). Pilatus vertegenwoordigt een koningschap dat niet openstaat voor die andere realiteit, omdat het enkel uitgaat van heerszuchtige macht.

Hoewel Jezus' koningschap 'niet van deze wereld' is, zoals Jezus zelf zegt, heeft het wel een functie voor deze wereld. Het koningschap 'van boven' heeft als doel de wereldlijke macht te toetsen, uit te zuiveren en te ontdoen van eigenbelang, willekeur en heerszucht. Een koningschap dat zich niet laat gezeggen door deze kritische instantie dreigt ten onder te gaan en te ontwortelen (vergelijk de rijken in de tekst uit Daniël). Het koningschap van Jezus heeft zowel een spirituele als een politieke lading. De twee betekenislijnen staan niet los van elkaar.

Pilatus raakt verstrikt in zijn verwarring omtrent de twee soorten koningschap die hij niet van elkaar kan onderscheiden. Op zich hoeft hij helemaal niet bang te zijn voor Jezus, wiens koningschap politiek gezien voor hem niet bedreigend is. Maar op een ander niveau, dat van het toetsende en uitzuiverende karakter van het goddelijke koningschap, is Jezus wel bedreigend voor Pilatus. En Pilatus voelt dat.

In Johannes 19,7-12 draait het in het gesprek tussen Jezus en Pilatus om macht. Pilatus wordt heel bang wanneer hij de woorden 'zoon van God' hoort, ook al begrijpt hij de strekking van die woorden alleen vanuit zijn Romeinse achtergrond (als titel voor de keizer van Rome) en dus niet op de door de Joden bedoelde wijze. Om zijn angst te bezweren geeft hij tegen Jezus hoog op over de macht die hij heeft. Jezus laat hem zien dat die macht op niets gegrond is en prikt daarmee alle aanspraken en pretenties van Pilatus door. Pilatus' macht stelt niets voor, echte macht is van een andere orde, 'van boven' gegeven.

In het kruis komen de horizontale en de verticale betekenislijnen van koningschap samen, ze zijn op symbolische wijze met elkaar verbonden. Jezus moet het onbegrip over (de herkomst van) zijn koningschap met de dood bekopen. Maar boven het kruis staat wel het opschrift: 'Koning van de Joden' (Joh. 19,19-22). Ongewild en onbedoeld spreekt Pilatus met dit opschrift de waarheid. De waarheid waarnaar hij vroeg, toen diezelfde waarheid in levende lijve tegenover hem stond.

Preekvoorbeeld

Jezus zegt: ‘Mijn koninkrijk is niet van hier.’ Die zin heeft ons gepuzzeld, eeuwenlang. Zijn koningschap belijden wij, maar het is niet van hier. Toch zijn wij burgers van zijn rijk en dagelijks bidden wij met hem mee en roepen naar omhoog: ‘Van u is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid’. Wij hopen op God en verwachten zijn rijk. Maar zijn koninkrijk is niet van hier.

Die gespletenheid van het hier waar wij leven en het niet-van-hier van zijn rijk, heeft de lieve christenheid ertoe gebracht een twee rijkenleer te ontwerpen: met enerzijds het rijk dat wij hier zo goed en zo kwaad als het gaat overeind houden en anderzijds het eeuwige rijk van God waar Christus heerst.

Hier waar wij leven moeten wij toch voorlopig ook een beetje orde op zaken stellen, onze verantwoordelijkheid nemen, vuile handen maken. Aan het niet-van-hier van Christus’ heerschappij hebben wij niet genoeg. Dat een-beetje-orde-op-zaken-stellen is in de hoogconjunctuur van de twee rijkenleer zelfs uitgegroeid tot theocratieën, kruistochten, christelijke politieke partijen en de paus als plaatsbekleder van Christus.

Wij doen dus alsof Christus ons een dubbel paspoort heeft toegedacht, alsof wij zowel Nederlandse staatsburgers zijn als burgers van Gods rijk, burgers zowel van hier als van niet-van-hier, een dubbel burgerschap.

De gedachte daarbij is dat wij met het geloof dat hij ons schenkt voor Gods aangezicht treden, maar dat wij met datzelfde geloof ons ook moeten voegen in de samenleving. Dat is passen en meten, geven en nemen, schipperen en manoeuvreren om het schip der kerk in het midden te houden. Je wilt je niet alleen voor God, maar ook jegens de samenleving verantwoorden. Wij hebben een reputatie hoog te houden.

De hoogtijdagen van de twee rijkenleer waren in de jaren dertig van de vorige eeuw. Exemplarisch waren de *Deutsche Christen*, die dus zowel Duitser waren als christen, die zich voegden in het Derde Rijk van hier én in het niet-van-hier van het eeuwig Godsrijk. Die van hun kerkleden verwachtten dat zich representatief zouden gedragen, mensen waar je je geen bult aan valt, met wie je voor de dag kunt komen, niet te joods, niet te links, niet homoseksueel, geen zigeuners. En ten overstaan van God gerechtvaardigd door het geloof alleen.

Het geloof alleen? Nee, dus niet door het geloof alleen gerechtvaardigd, maar ook door of je maatschappelijk wel door de beugel kunt, of je welgevoeglijk bent naar de gangbare mores, of je inpasbaar bent en je fatsoen houdt. ‘Fatsoen’ is hier een verhelderend woord, het betekent ‘uiterlijke vorm’, ‘manier van doen’ en is verwant aan *fashion*, trend, mode, zo veranderlijk ook. In de twee rijkenleer van de jaren dertig werd je dus in dat ene rijk – dat rijk niet-van-hier – door het geloof alleen gerechtvaardigd, en in dat andere rijk – helemaal van hier, benauwend en verstikkend van hier – door je fatsoen, of je de heersende ideologie welgevallig was.

Tegenover die *Deutsche Christen* stond een minderheid, de *Bekennende Kirche*, die niet bleef hinken op twee gedachten, maar wist: op dit beslissende moment zijn wij geen burgers van twee rijken die wij, om het even, naast elkaar dulden, maar slechts van één rijk, het eeuwige rijk van God, en daarnaar willen wij leven. Dat belijden wij, ook als het lijden met zich meebrengt, want zo dicht liggen die twee bij elkaar, lijden en belijden, als je de heersende macht zijn aanspraken ontzegt.

Vandaag vieren wij ‘Christus Koning’ en wij belijden ons burgerschap van dat ene rijk, dat niet zomaar nevenschikkend naast welk ander ander rijk te positioneren is. Dat zich niet 1 + 1

= 2 laat optellen; 'christelijk' is niet een bijvoeglijk naamwoord dat zich gemakkelijk als een vlag op onze modderschuit laat planten, 'christelijk' is soms een heel onwelgevoeglijk naamwoord. Wij zijn burgers van een rijk dat niet van hier is, niet van deze wereld. Jezus zegt: 'Als mijn koningschap bij deze wereld hoorde, zouden mijn dienaren wel gevochten hebben.'

Wat brengt het geloof in Christus Koning met zich mee? Nee, geen wereldvreemdheid, maar wel een grote beslistheid dat de kerk zich altijd te kennen geeft met haar boegbeeld. En dat boegbeeld is niet de meest representatieve persoonlijkheid van deze parochie, een mediagenieke pastor, de vroomste jongen of het braafste meisje van de klas. En dat boegbeeld is ook niet Christus zelf. Met hem geeft de kerk zich niet te kennen. Hij heeft altijd van zichzelf af gezien.

Nee, dat boegbeeld is naar zijn woord de arme, de hongerige, de dorstige, de vreemdeling, de zieke, de gevangene en iedere verschoppeling op wie 'de wereld' spuwt. Wij zijn burgers van dat ene rijk, het eeuwige rijk van God, die soms onredelijk partijdig is. Je kunt je maar moeilijk met hem vertonen, want meteen krijg je ze er allemaal bij, mensen om wie je helemaal niet gevraagd hebt, mensen die je tegenstaan, want die gevangenen zitten er niet voor niets, en wie weet wat die zieken allemaal onder de huid hebben en door hun eigen domme schuld hebben opgelopen... Maar met grote beslistheid heeft Christus Koning hen aangewezen als degenen aan wie zijn koningschap is af te lezen.

O ja, wij zijn ook Nederlanders en hebben zelfs een koning. Maar dat is toch allemaal van een andere orde. Nee, niet van God los, maar ook niet maatgevend. Christus' koningschap staat onder het voorteken van het niet-van-hier. Dat betekent wel degelijk dat hij ook hier regeert, maar onder het voorteken van de negatie: niet in het verlengde van, niet over één kam te scheren met, niet aan het lijntje te houden door, niet onder de zeggenschap van hier.

Uw koninkrijk kome, hier en nu – en ondertussen:

*Wij zijn de kerk van brokkenpiloten
gezegend zijn zij die het verkloten
zalig zijn zij die proberen maar mislukken
Christus laat zich vinden te midden van de brokstukken
niet om te oordelen maar om te redden
wat er te redden valt tussen schip en wal
we zijn onvolmaakt en verre van af.
(Rik Zutphen, te vinden op YouTube)*

Literatuur

M. Ruppert, *Het rijk Gods en de wereld. Over de verhouding tussen het Rijk Gods en de wereld naar aanleiding van Luthers onderscheiding van het eeuwige Rijk van God en Gods tijdelijke wereldlijke regiment*, Kampen 1987

dr. Door Brouns-Wewerinke, *inleiding*
drs. Klaas Touwen, *preekvoorbeeld*